

Opmerkingen bij de excursie van 30 april 1994.

F. Kerckhof

1. Over de zeepissebed *Idotea pelagica*.

De zeepissebed die te Oostende algemeen tussen de mosselkluiten op de golfbrekers voorkomt, blijkt *Idotea pelagica* te zijn. Volgens NAYLOR, 1972 een bewoner van geëxposeerde kusten die dus nogal aan golfslag onderhevig zijn. Daar leeft ze tussen zeepokken en klein gebleven bruinwieren. Van onze kust en de Nederlandse kust wordt ze als vrij zeldzaam vermeld. Maar dat is waarschijnlijk omdat er nooit goed naar gekeken wordt.

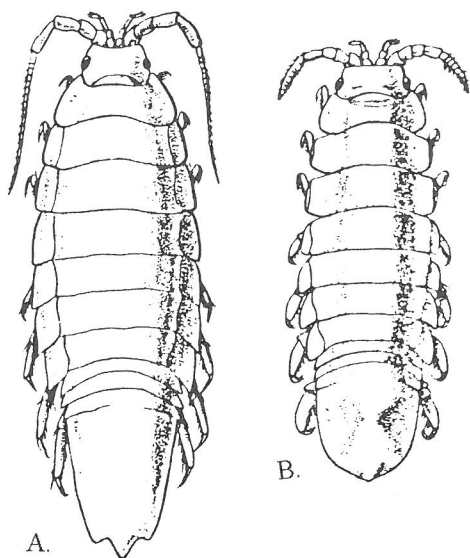

Fig. A. *Idotea balthica* (Pallas)
B. *Idotea pelagica* (Leach) Uit
HUWAE, 1977.

De meeste *Idotea*-achtige zeepissebedden worden inderdaad al te gemakkelijk als *Idotea balthica* gedetermineerd omdat dit de meest vermelde soort is in de boekjes en dikwijls zelfs de enige. De soort zou dan ook het meest voorkomen, maar het één volgt uit het ander... Nogthans zijn er zo'n 7 *Idotea* soorten die mogelijk op onze kust kunnen gevonden worden !

Mijn ervaring is echter dat *Idotea balthica* op onze kust voornamelijk gevonden wordt tussen aangespoelde wieren, niet op de golfbrekers. Overigens las ik na determinatie in een artikel van HOLTHUIS (1950) dat *Idotea pelagica* inderdaad gekend is van de golfbrekers rond Oostende. In de verzamelingen van het KBIN bevinden zich vrij veel exemplaren, verzameld in 1935, 1948 en 1949.

Voor wie *Idotea* en andere pissebedden wil determineren, overigens niet zo moeilijk, verwijs ik naar NAYLOR(1972) en HUWAE(1977). Misschien blijkt *Idotea pelagica* dan ook op andere plaatsen langs onze kust voor te komen !

2. Over de schelpkokerworm *Lanice conchilega*.

1994 was een goed jaar voor de schelpkokerworm *Lanice conchilega*, in elk geval rond Oostende. Vanaf eind april waren vooral jonge exemplaren te vinden, niet alleen in het zand maar op alle mogelijke en onmogelijke voorwerpen vastgezet. Kleine kokers waren bijvoorbeeld te vinden op de binnenkant van lege schelpen, op stenen enz.... Zo vond ik op 9 mei op het Groot strand van Oostende een gewone strandkrab *Carcinus maenas*, waarvan het rugschild bezet was met een enorme klomp jonge schelpkokers. Daardoor kon het dier vrijwel niet meer bewegen. De krab was overigens ook geparasiteerd door het krabbezakje *Sacculina carcini*.

Typisch was wel het verschijnsel van de overal verspreide rolletjes. Ik heb zo iets nooit eerder waargenomen. Ze bestonden uit aggregaten van jonge *Lanice* in nog kleine kokers. Waren het exemplaren die door het water waren losgespoeld en vervolgens tot rolletjes samengespoeld ? Of misschien exemplaren die niet meteen een geschikte vestigingsplaats hadden gevonden en dan maar bij elkaar waren gaan klitten ? In elk geval begin mei waren de rolletjes verdwenen.

In mei zag ik dan van halverwege het strand tot de eblijn overal bankjes schelpkokers. In de vloedlijn en in het aanspoelsel waren heel talrijk de lege kokertjes te vinden. Geleidelijk aan verminderde hun aantal, maar vooral naast de golfbrekers konden veel exemplaren blijvende en omvangrijke banken vormen, veel meer dan andere jaren. Ook op en tussen de stenen van de golfbrekers rond Oostende waren nu veel *Lanice*-bankjes te zien. En wie prachtige exemplaren van de mossel *Mytilus edulis* wil verzamelen moet exemplaren uit zo'n *Lanice*-bank halen. Het zijn dikwijls mooi uitgegroeide gladde exemplaren met prachtige kleurbanden, heel anders dan de exemplaren vanop de golfbrekers.

Eigenlijk ken ik alleen de toestand rond Oostende, maar waarschijnlijk was *Lanice* ook op andere plaatsen veel algemener dan anders. In elk geval wist een Oostendse garnaalvisser mij te vertellen dat dit voorjaar hun netten gedurende weken vol zaten met de kokers van deze borstelworm.

3. Over de slibkoker, of franjeworm *Polydora ciliata*.

Ook voor *Polydora ciliata*, een andere borstelworm, was 1994 blijkbaar een goed jaar. De dikke *Polydora*-lagen hebben in eerste instantie tot gevolg dat al wie niet weg is, gezien is. Ze overwoekeren en verstikken vrijwel alle andere vastzittende organismen zoals mossels en zeepokken. In het begin zie je nog zeepokken die met veel moeite hun vangarmen proberen uit de aangroeiende sliblaag te steken, maar die worden onherroepelijk overgroeid. Als je dan zo'n kluit losmaakt dan kom je onderaan stinkende zwarte modder met dode organismen tegen, inderdaad weinig appetijtelijk. In eerste instantie zou je dus een verarming of minstens een verandering van de fauna verwachten. Ik zag echter een ander fenomeen ! Rond half juni begon de aanwezigheid van *Polydora* te verminderen. Waarschijnlijk worden de *Polydora*-banken op een gegeven moment te omvangrijk en worden ze door de golven losgeslagen. *Polydora* is inderdaad een soort die rustiger water verkiest. Zo zag ik dat er meer en meer kale plekken verschenen op de golfbrekers, dikwijls nog met lege, zwarte zeepokken. Zulke "schoongemaakte" plaatsen bieden dan weer een gunstige plek voor andere en nieuwe organismen. De vrees voor een alles overwoekerende *Polydora* invasie is dus ongegrond.

DARO & POLK(1973) bestudeerden de autecologie van *Polydora ciliata* langs onze kust. Uit hun onderzoek blijkt dat *Polydora* verschillende generaties kent en dat het vooral de eerste, die van april-mei, is waarvan de meeste individuen zich inderdaad kunnen vestigen. Die vormt dan ook bijgevolg de dikste lagen. Blijkbaar is in sommige jaren deze eerste generatie nog succesvoller dan anders en vallen de dikke modderlagen meer op dan gewoonlijk. Zo herinner ik me eenzelfde verschijnsel o.a. van een vroeger S.W.G.-excursie naar dezelfde plaats nl. op 12 april 1981.

Het succes van *Polydora* is natuurlijk nauw verbonden met de hoeveelheid slib die voorhanden is. Dit is rijkelijk aanwezig in de buurt van mossels die het op hun beurt weer filteren uit het zeewater. En in de buurt van een haven met aanvoer van water uit het binnenland zit dan weer slib genoeg. Zo kan *Polydora* een belangrijke rol spelen in de tijdelijke sedimentatie van slib in bepaalde kustgebieden. Ook DARO & POLK zagen dat de dikste lagen ontstaan in het voorjaar, april-mei. Daarna wordt het geheel te omvangrijk en wordt het losgeslagen door de stromingen en de golfslag. Lege *Polydora*-kokertjes kunnen dan massaal in het zeewater voorkomen en dikwijls maken ze dan ook een groot deel van het fijnere aanspoelsel uit. De reden dat volgende generaties *Polydora* niet meer zulke dikke lagen kunnen vormen is volgens DARO & POLK dat er dan veel meer competitie is van andere organismen bij de herkolonisatie.

Overigens in zo'n *Polydora*-bank zitten ook weer andere organismen, zoals de eveneens kokerbewonende *Ampipode Jassa*. Die helpen dan op hun beurt mee met het opbouwen van de sliblagen.

Tenslotte nog dit : *Polydora* vormt niet alleen periodiek verstikkende slibbanken, maar ze tast ook met een zuur de ondergrond aan waarop de wormen leven. Zelfs oesters en *Patella's* die min of meer de overwoekering kunnen weerstaan worden op die manier toch beschadigd. Zo heb ik verschillende *Patella's* gevonden waarvan de schelp zwaar aangevreten was door *Polydora*. Maar ook andere, meer mobiele organismen zoals alikruiken, purperslakken, tolhoortjes worden aangetast . Daarover vond ik zelfs een artikeltje van LELOUP uit 1937 dat in zijn reeks "Contributions à l'étude de la faune Belge" verschenen in de Mededelingen van het Koninklijk Natuurhistorisch museum van België.

Je zal toch maar een arme mossel of zeepok zijn die dat allemaal moet meemaken !

Ten slotte kan ik op de valreep volgende waarnemingen hieraan toevoegen. Rond 15,16 en 17 september was er een periode van harde tot stormachtige Zuidwesten, later Noordwesten wind. Het gevolg was dat er vanaf 18 september op de stranden rond Oostende banken lagen van losgeslagen schelpkokers met niet alleen lege kokers maar ook met daartussen talrijke losse dieren. En zo is de cyclus rond. De meeste individuen overleven de eerste herfststormen niet en spoelen massaal aan. Een verschijnsel wat ook bij veel andere zeedieren die dicht onder de kust leven kan worden waargenomen.

5. Over de alikruiken *Littorina saxatilis*, *Littorina neglecta* en *Melarhaphes neritoides*.

De populatie van *Littorina saxatilis* die op deze plaats voorkomt vertoont veel kenmerken van *Littorina neglecta*. Warmoes, die de *Littorina's* langs onze kust onderzocht heeft, vond daar slechts op één plaats, een betonblok dat diende om een afvoerbuï op zijn plaats te houden, alikruiken die hij met zekerheid als *Littorina neglecta* kon determineren. (WARMOES, 1989). Verder vond hij heel wat tussenvormen. Ondertussen is er nog steeds discussie of *Littorina neglecta* wel of geen goede soort is. Vandaar dat ik het maar hou op een ecotype van *Littorina saxatilis*. Overigens, het bewuste betonblok is inmiddels vervangen door een nieuw. Het is dus helemaal de vraag of *Littorina neglecta* nog voorkomt op deze plaats.

Maar de betonnen peilers van het Oosterstaketsel zouden een goede plaats kunnen zijn voor de kleine alikruik *Melarhaphé neritoides*. In het beton zitten namelijk kleine holtes. In dergelijke analoge plaatsen al dan niet natuurlijk gevormd, heb ik elders dikwijls populaties van kleine alikruiken gevonden.

De kleine alikruik is een zuidelijke soort. Ze komt algemeen voor in de Zwarte Zee en de Middellandse Zee en langs de Westeuropese kusten tot Calais. In de Boulonnais is ze vrij algemeen te vinden. Ik ken ze van Wimereux en van Cap Griz Nez. Daar leeft ze in kleine holtes in grote stenen, een situatie die een beetje te vergelijken valt met die van de peilers van het staketsel. Dus de kleine alikruik leeft niet zo ver van ons vandaan, waarom zou ze de één of andere dag niet bij ons kunnen gevonden worden. Ik kijk bijgevolg regelmatig of er toch niet enkele kleine alikruiken tussen de ruwe zitten. Tot nu toe zonder resultaat. Dat is een beetje verwonderlijk. De kleine alikruik heeft planktonische eieren en larven waardoor onze kust toch vrij gemakkelijk zou kunnen gecoloniseerd worden.

Inderdaad, noordelijk komt ze plaatselijk en/of tijdelijk voor in Nederland, op Helgoland en zelfs tot in Noorwegen (WARMOES, 1987). En er is niet alleen de volgens mij gunstige biotoop maar een bijkomende gunstige factor leek mij bovendien dat de laatste jaren het zeewater iets warmer was dan normaal, dus eventueel ook weer goed voor een zuidelijke soort. Maar wat niet is kan nog komen, misschien wordt de kleine alikruik ooit wel eens op onze kust waargenomen. Of spelen er nog andere factoren een rol bij de vestiging, waardoor *Melarhaphé neritoides* onze kust mijdt ? (te lelijk misschien...)

Wie meer wil weten over onze alikruiken verwijs ik naar het artikel van Warmoes, verschenen in De Strandvlo, jaargang 7 nummer 3 uit 1987.

literatuur

- DARO, M.H. and POLK, P., 1973. The autecology of *Polydora ciliata* along the Belgian Coast. Netherlands Journal of Sea Research, 6(1-2) : 130-140.
- HOLTHUIS, L.B., 1950. Isopodes et Tanaïdés marins de la Belgique; remarques sur quelques espèces de la zone méridionale de la Mer du Nord. Bulletin de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique, 26(5) : 1-19.
- HUWAE, P.H.M., 1977. De Isopoden van de Nederlandse kust. Wetenschappelijke mededelingen K.N.N.V., 118 : 1-44.
- LELOUP, E., 1937. Contributions à l'étude de la faune Belge. VIII. - Les dégâts causés par le ver polychète *Polydora ciliata* (Johnston) dans les coquilles de bigorneaux et de huîtres.

Mededelingen van het Koninklijk Natuurhistorisch Museum van België, 13(33) : 1-4, 1 plaat.

NAYLOR, E, 1972. British Marine Isopods. Synopses of the British Faune (New Series) Nummer 3. Academic Press, Londen - New York, 86 pp.

WARMOES, T., 1987. De West-Europese Littorinasoorten : een stand van zaken in het onderzoek en beschrijving van de verschillende soorten. De Strandvlo, 7 : 90-138.

WARMOES, T, 1989. Trends in Littorinid research in Belgium (Mollusca, Gastropoda, Prosobranchia). Verhandelingen van het symposium "Invertebraten van België : 125-128.

**Muscarstraat 14
8400 Oostende**